

FRIEDRICH RÜCKERT

Şair ve Müsteşrik

Annemarie Schimmel - Tari, Ankara

Friedrich Rückert, 16 Mayıs 1788'de Almanya'nın Schweinfurt şehrinde doğmuştur. Bu yıllar, Doğu ile Batı arasındaki münasebetlerin bir dönüm noktası sayılabilir. İslâm âlemi ile olan maddî ve manevî çatışma ve çarpışmalar, bir yandan harb ve diğer yandan da, polemik gayeler için ve gayri kâfi vasıtalarla da olsa, İslâm dini ve Arapça ile meşguliyet şeklinde aşağı yukarı 1000 yıldan beri devam edip gidiyordu. Bununla beraber Avrupa'da Doğu dünyasına karşı hakikî ve hattâ kısmen de objektif bir alâka ancak Aydınlanma Devrinden itibaren başlamıştır. 17 nci asırdan beri Doğu'yu ziyaret eden tüccar ve misyonerler yeni ve değerli bilgilerle geri dönmüşler ve âlimler Doğu kültürlerini, dünya tarihinin tasavvur edilemeyecek kadar genişliyen ufukları içine alırken sadece Avrupaî ve Hıristiyanlığa ait bir görüş tarzı takip etmekten vazgeçmişlerdi. Bir yandan edebiyatta Doğu kisvesi seve seve kullanılırken, diğer yandan Hamann gibi bir mütefekkir, şiirin insanlığın anadili olduğuna dair coşkun fikirleri ile Herder'e, insanlığın felsefesini yapmak ve bütün milletlerin halk şarkılarını bir araya toplamak hususunda ilham kaynağı oluyordu. Herder'in ideal düşüncelerini benimsiyen romantik cereyan, insanlığın beşiği, tekmil efsane, şiir ve dinlerin kaynağı olarak Doğu'yu görmüş, manevî bir (Maşrik)'da hasretinin hedefini bulmuştur. 1808'de Almanya'da Sanskrit dilini ilk defa olarak ilmî bir şekilde inceleyen Schlegel kardeşlerin bu gayretleri de romantik duygulardan ileri gelmiştir.

Aşağı yukarı aynı yıllarda Arapça incelemeler de İlahiyat ve İbranicenin sadece bir yardımcı olmaktan kurtulmuşlardır. "Arap edebiyatının fedaisi" diye anılan ve 1774'de ölen dâhî J. J. Reiske¹ ile Avrupa'da Arapçanın ve hattâ bütün şarkiyat ilimlerinin babası sayılan ve 1801'de Paris'de ilk defa olarak ilmî bir Arap grameri yayımlayan Sylvestre de Sacy müstakil bir Arap filolojisinin temellerini daha o zamanlar atmış bulunuyorlardı². Yine bu yıllarda, daha ziyade si-

yasî hizmetlerde kullanılan pratik bir dil öğretimine önem veren Viyana'daki Tercümanlık Akademisinin eski talebelerinden J o s e p h v o n H a m m e r - P u r g s t a l l eline geçen bütün Arapça, Farsça ve Türkçe metinleri Almanca'ya çevirmekte ve aynı zamanda İslâm milletlerinin siyasî ve edebî tarihlerini yazmak için yorulmak bilmez bir gayret sarf etmekte idi³. Hammer'in tercümelerine her ne kadar ne dil ve ne de edebiyat bakımından şaheser unvanı vermek kabil değilse de, bu âlimin Doğu tarihçiliğinde ve bilhassa Alman edebiyatında oynamış olduğu rolü küçümsemek de doğru olmaz. Zira, kaba da olsa, onun *Hafız* tercümeleri⁴ G o e t h e 'nin *Batı-Doğu Divanı*'ndaki ölmez şiirler için birer ilham kaynağı olmuşlardır. Nasıl ki Goethe bu ahenksiz mısraların içinde Hafız'ın ruhundaki parlaklık ve güzelliği sezebilmişse, F r i e d r i c h R ü c k e r t de *Mevlâna Celâleddin Rumi*'yi yine Hammer'in "*İrânın hitabet tarihi*" isimli eseri sayesinde tanımış ve onun ateşi ile coşmuştur⁵. O zamana kadar ayrı ayrı mecralar takip eden dil ve şiir cereyanları bu Alman âliminin eserinde büyük bir başarı ile birleşmişlerdir.

Genç ilim adamı R ü c k e r t daha 1811 yılında Jena Üniversitesinde savunduğu doktora tezinde, Doğu dillerinin Yunanca'dan üstün olduklarını, Almanca'nın, bütün dillerin özelliklerini benimsemek gartıyla ideal bir dil haline gelebileceğini iddia etmiş ve bu iddiasını hayatı boyunca sayısız eserlerinde desteklemeye çalışmıştır. Burada bile, R ü c k e r t 'in "dilden sadece dil olarak" zevk aldığı belli oluyor. "Dünyanın en eski dillerinin kök yapısına" nüfuz edebilmek kabiliyeti gairi, en uzak dillerin en zor şiirlerini bile erişilmez bir şekilde tercüme edebilecek bir duruma yükseltmiştir. B e n f e y 'in "Bugün dil hâlâ mevcut olmasaydı, onun teşekkülünde R ü c k e r t 'in hiç şüphesiz büyük hizmetleri dokunurdu" demesi çok yerinde bir sözdür⁶.

Jena'da geçen kısa doçentlik devresinden sonra ateşli şiirleri ile Alman İstiklâl harblerine katılmış, aşk şiirleri yazmış ve konularını Doğu illerinden alan henüz yayımlanmamış piyes denemeleri yapmıştır¹⁰. Fakat hayatının en mühim anlarından biri, 1818 yılında Viyana'ya gidip H a m m e r - P u r g s t a l l 'den Farsça öğrenmesi olmuştur. Bir yazısında: "Kendimi tamamiyle şarkiyat tahsiline vermiştim" diyor¹¹. Bu şekilde başlıyan Doğu ilimleri alanındaki araştırmaları her yıl biraz daha genişlemiştir; meşhur bir beyitinde okuduğu kitapları şöyle sıralıyor: "Yunanca, Almanca, Lâtinçe, İslavca, Roman dilleri, Sanskrit ile beraber Farsça, Türkçe ve bir de Arapça kitaplar."

Halbuki hakikatle karşılaştıracak olursak bu uzun listede de birçok noksanlar olduğu görülür; bizler buraya hiç çekinmeden İbranice, Kürtçe, Ermenice, Pošto, Güney Hindistan lehçeleri, Malayaca, Kıptıca, Suryânice, Fin dili ve saireyi de ilâve edebiliriz¹². Bir dil öğrenirken göster-

diği çabukluğa gasmamak elden gelmez; kendisini sadece 6 hafta belli bir dile verdiği takdirde o dili, tercümele yapabilecek kadar iyi öğreniyordu. Şu hikâyeye meşhurdur: Temmuz ayında kendisine Tamil dilini öğrenmek isteyen bir misyoner gelmiş; R ü c k e r t bu talebeye bu dili kendisinin de henüz bilmediğini, Ekim ayında geldiği takdirde öğretebileceğini söylemiş ve gerçekten söz verdiği zamanda, İncil'in ve misyoner Ziegenbalg'in bazı notlarının yardımıyla kendisine mükemmelen ders verebilmiştir¹³. Bu işi nasıl yaptığını bir manzumesinde zarif bir şekilde anlatıyor:

Okumaya başladım, Allah adın anarak,
Yabancı bir dilden bir kitap ele alarak;
Harfleri tanıyordum, yazı Tamil yazısı,
Fakat sesler mânasız, yabancıydı yapısı,
Biliyordum, gözlerim hep o adı arardı,
Bu karışık harflerin içinde mutlak vardı;
Yani Allah'ın adı! Onu bulduğum zaman,
Aydınlığa kavuştum, kurtulup karanlıktan;
Bu adın yardımıyla yazıyı incelerken,¹⁴
Muammayı hem çözmüş, hem de bağlamıştım ben.

O böylece, "bütün milletlerin şiirlerinde uçan çiçek, kuş ve kelebekleri"¹⁵ yakalayıp bir araya toplamış ve Alman edebiyatını bunlarla zenginleştirmiştir. İlk önce, Farsça şiirler yazan iki meşhur şahsiyet, yani *Mevlânâ* ile *Hafız*, R ü c k e r t'in ilgisini çekmiş ve H a m m e r'in *Mevlânâ*'nın eserinden yaptığı tercümele Almanya'da ilk defa gazel çekiline soker kendisi olmuştur¹⁶. Avusturyalı şarkiyatçının kuru ve hantal tercümele içinde *Mevlânâ*'nın kâinatı aydınlatan aşk nurunu duyup sezebilmesi âdeta bir harikadır¹⁷. Çok kereler bu tercümelelerin tek bir satırından yepyeni bir şiir çıkaran R ü c k e r t, *Divanı Kebir*'in orijinal nüshasını tanınamasına rağmen bu büyük mutasavvıfın ruhunu tam beş buçuk asır sonra bütün parlaklığı ile aksettiren bir ayna olmuştur. *Mevlânâ*'yı tanımak isteyen bir Alman'ın bu şiirleri okuması mutlak lâzımdır.

Burada R ü c k e r t'in şahsiyetindeki çok mühim bir noktaya temas etmiş oluyoruz: Orijinal hangi dilde ve hangi kültür seviyesinde olursa olsun, R ü c k e r t'in tercümelelerinde aynı ruh tamamen aksetmektedir. Bu mütevazı şair ve şarkiyat âlimi dünya edebiyatında sanki nesri bir yana bırakıp yalnız şiiriyet ve ahengi aksettiren bir dağ gibidir.

Mevlânâ'nın gazelleri gibi, *Hafız* tercümeleleri hakkında da aynı şeyleri söyleyebiliriz. Yalnız şu var ki, R ü c k e r t'in *Hafız*'la teması iki şekilde olmuştur: Birisinde şiirlerini aynen çevirmiş, diğerinde ise serbest olarak sadece ruhu aksettiren mısralar yazmıştır. Bu metodu başka şairlerin eserleri için de kullanmış ve meselâ *Firdevs*'nin *Şahname*'sinden *Rüstem ve Sohrab* hikâyesini önce oldukça serbest tercüme etmiş, sonra

bütün eseri tam bir şekilde nazmen çevirmişti. (Ancak bu eser ölümünden 30 yıl sonra yayımlanabilmiştir)¹⁸.

G o e t h e 'ye ithaf edilen “*Şark Gülleri*” adlı serbest şiirlerde *Hafız*'ın ruhu sezilmektedir. R ü c k e r t , “ G o e t h e 'nin ruhu ile bendeki şekli birleştiren ve bunlara H a m m e r 'in *Hafız* tercümelemindeki konkre malzemeyi katan bir kimse, Farsça bilmesede, Fars şiiri hakkında aşağı yukarı bir fikir elde edebilir” diyor¹⁹. Bu eserin birinci kısmında, R ü c k e r t 'in en derin duygularını dile getiren gayet güzel bazı şiirler vardır; ikinci kısımdaki gazellerde ise yüksek bir sanat başarısı göze çarpar. Gül ile Bülbül hikâyesi gibi bu şiirler de sonsuz bir şekilde devam edip gitmektedir. Esasen G o e t h e de *Hafız* hakkında şöyle dememiş miydi:

Senin şiirin de yıldızlı sema gibi döner;
Başı ve sonu hep aynı kalır...

Doğu edebiyatının pek sevdiği²⁰ “Hüsn-ü Aşk” motifini R ü c k e r t ölmez bir şekilde şöyle ifade ediyor:

Ne yazıyor yüzlerce yaprağında
Bir gülün?
Ne duyulur binlerce feryadında
Bülbülün?
Hepsinde o, ne varsa tek bir yaprak
Üstünde,
Her şarkıda duyulan ilkindeki
İlk nağme:
Hüsn hep kendi içinde döner, çizer
Bir halka,
Aşk kimseyi bulamaz sevmeye
Ondan başka.
Onun için dönüyor yüz yaprağı
Bir gülün,
Ve onun etrafında bin feryadı
Bülbülün.

“*Şark Gülleri*”, sonraki büyük eserler için bir giriş telâkki edilmiş ve çok geçmeden şairin nişanlısına ithaf ettiği sayısız şiirlerden mürekkep “*Aşk Baharı*” isimli eser Alman edebiyatında yer almıştır. Fakat büyük ve orijinal bir başarı olmamasına rağmen bir çok Alman okuyucusunun takdirini kazanan bu eseri²¹ nisbetle R ü c k e r t 'in *Hafız*'dan yaptığı ve ölümünden çok sonra yayımlanan²² gazel tercümelemleri çok daha önemlidirler. Bunlar bugün dahi eşine rastlanmayan en doğru *Hafız* tercümelemleridirler. *Hafız*'ın romantik olmayan ve daha ziyade Almanlar'ın Barok lirigi ile İngilizlerin *metafizik şiirini* hatırlatan sanatını R ü c k e r t mükemmel bir şekilde aksettirmektedir. R o s e n z w e i g -

S c h w a n n a u 'un biraz avamî olan tercümesi ve hele D a u m e r ile mukallitlerinin üstünkörü ve aslından çok uzak olan serbest şiirleri R ü c k e r t 'in pek tanılmayan tercümeleri yanında çok sönük kalmak-tadırlar.

R ü c k e r t 'in bütün ömrü boyunca *Hafız*'a karşı beslediği derin sevginin izlerini, şiir defterindeki sevgi dolu, candan satırlarda sezmemek kabil değildir²³. Büyük Şirazlı'nın şiirlerindeki aşkın dünyevî veya ilâhî mi olduğu sorusuna şair, dahiyâne bir kelime oyunu ile şöyle cevap ve-riyor:

Görünüşte maddiyat üstü şeyler söylerken,
Bahseder büyük Hafız yalnız maddî şeylerden.
Yahut o sade maddî şeylerden söz açınca,
Bahsettiği hep madde üstü müdür acaba?
Düşünceyle çözemeyiz ondaki sırrı insan,
Zira onun maddesi, madde üstü her zaman²⁴.

Mevlânâ ve *Hafız*'dan sonra *Firdevsî*'nin kahramanlık efsaneleri, *Sadî*'nin didaktik bir karakter taşıyan *Gülîstan* ve *Bostan*'ı ile yüksek bir sanat eseri olan divanı²⁵, *Camî*'nin hassas ve sanatkarâne şiirlerle do-lup taşan divanı²⁶, R ü c k e r t 'in, büyük bir kısmı ancak ölümünden sonra yayımlanan sayısız manzum tercümeleri için parlak birer ilham kaynağı olmuşlardır. Şair bu arada Fars halk edebiyatından bazı parça-ları da şiir defterine not etmeyi ihmal etmemiştir²⁷. Şair yalnız Farsça'dan değil, belki daha çok sayıda bütün samî dil ve edebiyatından sayısız tercümele-ri yaratmıştır. 1824 yılında R ü c k e r t, doğup büyüdüğü Frank illerinde küçük bir üniversite şehri olan Erlangen'da Doğu Dilleri profesörlüğüne getirilmiş ve 1841'den 1848'e kadar Berlin üniversitesin-de aynı vazifeyi yapmıştır. Fakat ders vermekten pek hoşlanmadığı için öğrencileri ile kuru gramer dersleri yerine çeşitli dillerden edebî tercüme-le-ri yapmakta ve dili öğretmekten ziyade duyurmaya çalışmakta idi²⁸. Asıl gayesi her şeyden önce kendi özel çalışmaları için mümkün olduğu kadar çok vakit kazanmaktı.

R ü c k e r t 'in bu arzusuna hak vermemek kabil değildir. Zira Er-langen'e geldiğinin daha ilk yıllarında *Harîrî*'nin *Makamatı*'nu aslındaki gibi seci' ve kafiyeli ve kısmen de metin içine dağılmış mısralar şeklinde Almanca'ya çevirerek yayımlamıştır. Arapça okuyan bir kimse bu eser-deki üslûbun ne kadar güç olduğunu, konu diyebileceğimiz bir şeyin bu-lunmadığını ve tekmil konunun sadece parlak kelime çelenklerinden, co-şan şiir fısıkiyelerinden ve nükte prıltılarından ibaret olduğunu bilir. Mü-balâğaya kaçmadan diyebiliriz ki, bu eserin Almancası da aslı kadar ke-lime oyunları ile dolu, parıl parıl parlayan ve göz kamaştırıcı bir üslûpla

yazılmıştır. *Harîrî*'nin eseri esasen daha 1667'de ölen Hollandalı şarkiyatçı *Colius* zamanından beri Avrupa'nın ilgisini çekmiş ve 18 inci asırda da *Schultens* ve *Reiske* birkaç makamı tercüme ederek yayımlamışlardı. Fakat asıl edisyon kritik 1822 yılında ilk olarak *Shylvestre de Sacy* tarafından yapılarak yayımlanmıştı²⁹. Bundan dolayı bu âlimin *R ü c k e r t*'in çalışmalarına karşı beslediği takdir duygusu bilhassa önemlidir: "Almanca bilen ve bu nevi Doğu eserlerinin muhteviyatı hakkında doğru bir fikir elde etmek isteyen bir kimse sizin sayenizde artık Arapça öğrenmek ihtiyacını duymayacak"³⁰.

R ü c k e r t'in kendisi *Harîrî* tercümelemleri hakkında aşağıdaki hükümü vermiştir ki, bu hüküm onun bütün edebî başarıları için muteber olsa gerektir:

Aciz gibi hem şair, hem filolog olanlar,
Benim gibi sadece tercüme yapmalıdır...
Şiirdeki suçumu filolojiye yükler,
Dildeki noksanı da şairliğe verirsin³¹.

R ü c k e r t aşağı yukarı aynı yıllarda ilk olarak *Kuran*'ın metni üzerinde çalışmalara başlamış ve birkaç sureyi aslındaki mehabeti yakından aksettiren bir şekilde Almanca'ya çevirmiştir³². Keza Eski Ahid'den ve Mezmur'lardan yaptığı bazı tercümelemler de gerçekten mükemmeldirler³³.

Klâsik Arap edebiyatından *Imrulkays* ile³⁴ başlayan tercümelemleri arasında bilhassa *Hamasa* tercümesi gerçekten dikkate değer³⁵. Bedevilerin tekmil hayat ve faaliyetini, düşünce ve gayelerini gösteren bu muazzam şiir külliyyatı, tefsirleri ile beraber, Alman şairinin Araplar hakkındaki bilgilerini yıllar boyunca arttıran değerli bir kaynak olmuştur:

Araplar bazan yemek yemez, oruç tutarmış,
Başka zamanlar ise bol bol ziyafet varmış,
Çorak çöllerden geçer, sonra dinlenmek için,
Yeşil vahalıklara varıp konaklarlarmış,
Yüklerini taşıyan, iş gören develermiş,
Bindikleri atlarsa sanki birer rüzgârmış,
Bunların hepsini ben, tefsirlerle beraber
Hamasa'dan öğrendim okuyup karış karış...³⁶

Bin kadar manzumedan meydana gelen *Hamasa* tercümesini baştan-başa okuyan bir Alman, *R ü c k e r t*'in sözlerine hak verir ama bunu okumak kolay bir iş değildir. Nitekim *H a m m e r*'in, "şarklı gayreti ile Alman şiir perisinin birleşmesinden doğan dev çocuk"³⁷ diye adlandırdığı bu eser ne yazık ki lâıyk olduğu takdiri görememiştir. Zira gerek konunun yabancılığı ve gerekse Arapça aslına mümkün olduğu kadar yaklaşan vezin ve kafiye özellikleri yanında bir batılı için anlaşılması çok zor olan sayısız cinaslar bu eserin okunmasını güçleştirmektedirler.

R ü c k e r t , gerek bundan ve gerekse diğer doğu eserlerinden aldığı ilhamla iki manzum esercik daha yazmıştır ki, bunların okunması ve anlaşılması daha kolaydır. Bunlardan birincisi: *Sieben Bücher morgenlaendischer Sagen und Gaschichten*³⁸ ve diğeri ise: *„Erbauliches und Beschauliches aus dem Morgenlande“*³⁹ dir. Okuyucu bu hikâyelerde Arap tarihinin bütün safhalarını yaşar; İslâm'dan önceki devirleri, Halifeler zamanını, Emevî ve Abbasî'lerin hâkimiyetini yakından görür. Şair ve filosofların sözleri, hakîmane cümle ve misaller bu çok taraflı tasvirlere özel bir hava vermektedirler. Denilebilir ki, bu iki esercik, Doğu tarihini incelemek isteyenler için faydalı birer başlangıç teşkil etmektedirler.

Hamasa tercümesi, R ü c k e r t 'in Arapça'dan yaptığı tercümele-
rin en uzunudur. Bunun yanında daha küçük yüzlerce tercümesi vardır ki⁴⁰, bunlardan meselâ 1600 Arap Atasözünü ihtiva eden bir eser henüz basılmamıştır⁴¹.

1846'da yayımlanan *Hamasa* tercümesi için R ü c k e r t daha 1828'de, yani bu alandaki çalışmalarının başlangıcında güzel bir önsöz yazmıştı; bu önsöz şu meşhur beyitlerle başlar:

Binbir dilde konuşan şiir, ârif olana
Sadece tek bir dildir, sade tek bir lisandır⁴².

R ü c k e r t 'in kendisi de gerçekten böyle ârif bir kimseydi. Arabistan'ın yakıcı göllerini, İran'ın bahar kokan bahçelerini Almanya'ya tanıttığı gibi, Hindistan'ın bâkir şiir ormanlarına da dalmaktan çekinmemiş ve her daldan devşirdiği en nefis çiçekleri ve en olgun yemişleri vatana getirmekten geri kalmamıştır. Hind edebiyatı Almanya'da bir asra yakın bir zamandan beri çok canlı bir ilgi uyandırmıştı. G o e t h e ve S c h i l l e r 'in *Şakuntala* dramına ithaf ettikleri coşkun methiyeleri hatırlamak; W i l h e m v o n H u m b o l d t 'un *Bhagavadgita*'ya dünyadaki şiirlerin en güzeli ve ulusu gözüyle bakarak söylediği takdir dolu sözleri düşünmek kâfidir⁴³. R ü c k e r t de *Şakuntal*'yı Almanca'ya çevirmiş⁴⁴, büyük milli destan *Mahabharata*'daki en meşhur hikâyeleri kısmen serbest ve kısmen de aynen tercüme etmiştir⁴⁵. Aynı zamanda H e r d e r tarafından da çok takdir edilen şair ve filosof *Bhartrihari*'nin aşk ve hikmet dolu mısralarını⁴⁷ ve nihayet Hinduizm'in mukaddes kitapları olan *Veda*'lardaki karanlık ve esrar dolu ilâhileri ve efsun dualarını yakın bir anlayış ve ilgi ile Almanca'ya nakledebilmek, bunlardaki derin mânayı Alman şiirinde aksettirebilmek için yıllarca çalışmıştır⁴⁸. Fakat Hind edebiyatından yaptığı bütün bu tercümelemler arasında en hoş ve en cazibi, 12 nci asırda yazılmış lirik ve dramatik bir şiir olan *Gitagovinda*'dır.⁴⁹ Bu eserde Hind teslisinin ikinci şahsı *Vişnu*'nun bir tecellisi olan *Krişna*'nın maceraları, çoban kıyafetinde yeryüzüne inşi ve çoban

kızları ile sevişip oynaması hikâye edilmektedir. İtiraf etmek lâzımdır ki bu eser, tercüme sanatı alanında en yüksek başarılarından birini teşkil ediyor. Şiirdeki dinî ve mistik hava R ü c k e r t'in tercümesinde her ne kadar ikinci plânda kalırsa da, sanat görüşü, yani vezin, kafiye ve ahenk bakımından bundan daha mükemmel bir tercüme tasavvur edilemez. Beyitlerin değişen şekilleri, kulağı okşayan musikisi, imaj ve sembollerdeki pırıldayan ve ışıldayan renkler tamamen muhafaza edilmiştir.

R ü c k e r t'in Farsça ve Arapça alanında yaptığı incelemelerden serbest hikâyeler vücuda geldiği gibi, Hindçe çalışmaların mahsulü de "Brahmân'ın Hikmeti" isimli eser olmuştur⁵⁰. Fakat burada Hindli olan şey muhteviyattan ziyade isimdir. Şair, elindeki teknil malzemeyi, felsefi problemleri ve hikmet dolu atasözlerini kullanarak insana, Allah ve kâinat karşısındaki en doğru davranışı öğretmektedir. Eserin Aleksandriner vezninde yazılmış olması kendisine barok didaktik şiirler geleneğinde yer vermektedir.

Fakat Hindistan'ın dahi R ü c k e r t için son durak olmadığını, Çin edebiyatının en eski şiir kitabı olan *Şi-Kink*'i tercüme ederek 1832'de yayımlanmış olmasından anıyoruz. Fakat bu tercüme Çince aslından değil, Lâtinçe bir tercümesinden yapılmıştı⁵¹. Alman okuyucusu bu kitabı gayet soğuk karşılamış ve bu yorulmak bilmez âlimin bu eseri ile, en uzak diyarlarda daima aynı insanî his ve ihtirasların mevcut olduğunu göstermek istediğini anlayamamıştı:

Şunu iyi öğrenin! Dünya edebiyatı,
Dünyanın anlaşması, dünyanın barışıdır⁵².

Bu beyit R ü c k e r t'in hakiki hedef ve gayesini belirtiyor. Nitekim kendisi gerek şiirlerinde ve gerekse dillerin mukayesesine dair henüz yayımlanmamış incelemelerinde⁵³, aslında bir olan ruhun çeşitli dillerde nasıl tecelli ettiğini ve dil bilgisinin aynı zamanda bütün ilimlerin, dinî toleransın ve hattâ siyasi barışın da temeli olduğunu ispat etmek istemiştir:

Dünyadaki anlaşmayı dil bilgisi sağlayacak,
Onun için sen hiç durma dile hâkim olmaya bak!⁵⁴

R ü c k e r t için dil ve şiir aslında birdir. Nitekim maceralarını, his ve arzularını yalnız şiir şeklinde ifade edebiliyordu:

Terennüm etmediğimi yaşamış da değilim⁵⁵.

Tercüme de, yine R ü c k e r t'e göre, "sözlerdeki göze görünmez periciklerin elbise değişmelerini duyabilmektir⁵⁶". Şiir ise, kâinatın tecelîsi demektir: Kâinatın en büyük zevki, şiirin billûrdan aynasında kendi aksini seyretmektir⁵⁷... Şiir, bu billûr ayna vazifesini görebilmek için ci-

lâlanmah, billûr gibi traş edilmelidir. Şairin vazifesi, her muhtevaya uygun ayrı bir dış şekil bulmaktır⁵⁸. R ü c k e r t , hangi şiir nevinin ve hangi muhtevanın kendi sanat ve istidadına uygun olduğunu çok iyi biliyordu. Onun alanı, Sone hariç⁵⁹, klâsik ölçülerin ahenk ve tevazunla yükselen yapısı değil, halı gibi dokunan gazel nevi idi. Kafiye tekniği ve kelime zenginliği bakımından büyük bir maharete lüzum gösteren bu şiir nevinin Alman edebiyatına tamamiyle mal eden R ü c k e r t olmuş ve önceleri *Mevlânâ Celâleddin Rumi* ve *Şark Gülleri*'indeki gazeller gibi klâsik kaide ve şekillere tamamen uygun gazeller yazmıştır. Sonraları, *Aşk Baharı* ve *Panteon* gibi geçitli eserlere serpiştirilmiş olan gazellerde ise zamanla gelişen ve bütün hayat çevrelerini içine alan daha yumuşak bir şekil göze çarpmaktadır. Bu gazellerde artık Şiraz'ın gülleri değil, bir Alman mezarlığında açan çiçekler terennüm edilmektedirler. Küçük yaşta ölen iki çocuğu için yazdığı ağıtlar gösteriyor ki, bu şiir nevi şairin en içli, en hazin ve en sübjektif duygularını ifade edebilecek bir kudret kazanmıştır⁶⁰.

Hangi kaba ayak bastı benim çiçek bahçeme,
Hangi gizli dehşet girdi benim tatlı nağmeme;
Ölüm birden ve habersiz çıktı hayat içinden,
Meyve nasıl çıkıyorsa yaprakların süsünden;
Ölüm hayatın tohumu, çiçekle meyve gibi,
Önce içinde gizliydi meydana çıktı şimdi;

R ü c k e r t 'in gazellerindeki sanat başarısına Alman edebiyatında ikinci bir defa rastlamak zordur; P l a t e n 'in belki daha parlak ve sanatkârâne gibi görünen gazellerinde bile R ü c k e r t 'teki sıcaklık bulunmaz⁶¹.

En zor kafiyeleri ve vezin şekillerini seçmiş olması da, bu şair ve müştşrikin yüksek kabiliyetine bir delildir; nitekim kendisine haklı olarak "canlı kafiye lûgatı" ismi verilmiştir⁶². Bilhassa kelime oyunlarına meraklı idi⁶³; bu bakımdan doğu şairlerini çok andırır. "İranlılar'da gramer, şiir ve hitabet sanatı" isimli Farsça bir eseri bütün özellik ve incelikleri ile Almanca'ya çeviren R ü c k e r t ⁶⁴, kelime oyunlarına karşı gösterdiği derin ilgiyi, Arapça köklerin sonsuz irtibat ve iştikak imkânlarını işaret ederek, şöyle savunuyor⁶⁵:

Kelime oyununa çatanlar da var ama,
Gelişmesi tam olan bir dile uygun gelir.
Dil ilkin sır dolu bir kelime oyunuymuş,
O zamanlar bilmezmiş, şimdi bunu biliyor.
Herkesin bilmeksizin yaptığını yapalım,
Gelin, kelimelerle bizler de oynayalım!

R ü c k e r t 'in tabiatının sun'ilikten hoşlandığını söyleyenler olmuştur. Gerçekten sayısız manzumelerinde ihtirasla coşan, kendinden geçen misralara hiç rastlanmaz; çok kereler Doğuya has imaj ve sembollerle